

A magyar erdeiszalonka-vadászat hatásairól először számokban

Hogy megmaradhasson a tavaszi szalonkavarázs

Tévhitek és tények

Az elmúlt időszakokban többször elhangzott jó szándékú féltők szájából, hogy az erdei szalonka vadászatát be kell tiltani, mert a hazai vadászat veszélyezteti a szalonka állományát, amely csökken Európában. Mielőtt ennek tételes cáfolatára rátérnék, hadd álljanak itt *Merán Fülöp* – Európa-szerzte elismert vadászati szak- és szépíró – nemrégiben írt sorai: „62 év óta figyelem az erdei szalonka tavaszi húzását és őszi vonulását, továbbá 40 éve készítek feljegyzéseket a szalonka mennyiségi viszonyairól, de még sohasem láttam olyan sok szalonkát, mint 1995-ben, noha ugyanannyi időt töltöttem szalonkázással, mint a megelőző években... Ezért e területen (Ausztriában és Ny-Magyarországon) átvonuló szalonkák száma biztosan nem csökkent, sőt inkább növekedett az utóbbi évek folyamán.”

Az erdei szalonka – a vadászok számára az erdő királynője – európai telelő állományát *Tucker és Heath* (1994) 2,2 millió példányban adják meg, azzal a megjegyzéssel, hogy állománya erősen csökken. Ez természetes téves adat, hiszen az európai országokban ennél évente többet lőnek ebből a fajból, becslések szerint mintegy 4 millió példányt. *Rose és Scott* (1997) az állomány nagyságát 16 millió egyedre becsülik, és az állományváltozás dinamikáját stabilnak tekintik. Becslések szerint az erdei szalonka magyarországi fészkelő állománya 40–100 pld lehet (*Magyar és munkatársai: Nomenclator Avium Hungariae*). A Magyarországon átvonuló állomány nagyságára és dinamikájára vonatkozóan tájékoztatást ad a terítékdinamika. Míg a két világháború között az éves teríték 13 000–14 000 pld volt, addig 1970–1990 között alig 1500–2000 pld esett évente. A két

időszak közötti különbség egyrészt az állománycsökkenéssel, másrészt a vadászati idények változásával (1. őszi vadászat) és a napi teríték korlátozásával magyarázható. Változatlan szabályozás mellett az utóbbi évek szalonkaterítéke jelentősen

megnövekedett. A mennyiségi adatok – éves terítékek – mellett azonban szinte semmilyen információval nem rendelkezünk vonuló populációk jellemzőire vonatkozóan. Nem voltak ismereteink sem a testméretekről, sem az ivari- és korviszonyokról. Ez vezetett bennünket arra az elhatározásra, hogy kezdetben csak Sopron környékén, később szerzte az országban elejtett madarak testméreteit lemérjük, meghatározzuk ivarát és korát. Így lett az Erdei Szalonka Teríték Monitoring része a Magyar Vízivad Kutató Csoport tevékenységének.

Megcáfolhatatlan hazai információkra volt szükségünk. A testméretek levételekor mindenkor alkalmazkodtunk a tudományos madárntanban régóta konvencionális méretekhez és azok mérési módjához. Az ivarmeghatározást boncolással, a kormeghatározást a tollazat alapján végeztük.

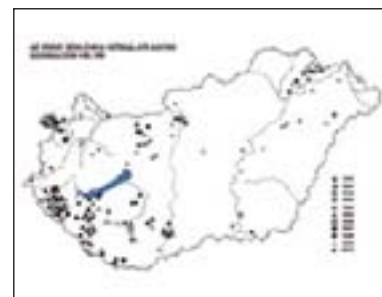
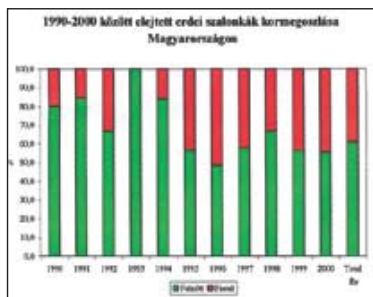
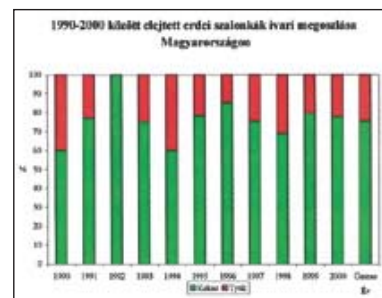
Az a tény, hogy Magyarországon az erdei szalonka vadászati idénye az ivarilag aktív időszak elején van, megkönnyíti a boncolással történő ivarmeghatározást, hiszen az aktív állapotú belső ivarszervek jól meghatározhatók.

És gyűltek a szalonkaadatok...

A vizsgálati anyag 1990–2000 között került begyűjtésre, 1995 óta a Magyar Erdei Szalonka Teríték Monitoring keretében. Ezen időszakban 1163 madárnak mértük a testméreteit és ál-

mejelölésével – az 1. táblázat mutatja.

Az természetes, hogy az első éves madarak méretei mindkét ivar esetében kisebbek a náluk idősebbekénél. Egyértelművé vált emellett az is, hogy mind a fiatal, mind az idősebb madarak esetében a tojók testméretei na-

lapítottuk meg ivarát, közülük 1119 pld-nak a korát is. Az egyes években megvizsgált egyedszámok a következők voltak: 1990 – 10 pld, 1991 – 13 pld, 1992 – 12 pld, 1993 – 4 pld, 1994 – 25 pld, 1995 – 89 pld, 1996 – 77 pld, 1997 – 106 pld, 1998 – 362 pld, 1999 – 302 pld, 2000 – 163 pld. A vizsgálati anyag az ország egész területéről származik (1. térkép), így jól reprezentálja a hazánkon átvonuló erdeiszalonka-állományt. E helyütt is köszönetet illeti mindazokat, akik részt vettek ebben a munkában.

Új ismeretek egy titokzatos madárról

A Magyarországon 1990–2000 között mért erdei szalonkák testméreteit – az ivar és a kor

gyobbak voltak a hímekénél. Egyetlen kivételt ez alól a szárnyhossz képezett.

Az 1990–2000 közötti időszakban megvizsgált 1163 erdei szalonkából 76% volt kakas és 24% volt tyúk. A nagyobb elemszámmal jellemezhető 1995 és 2000 közötti 6 évben ez az arány 22–32% közötti, átlag 23% volt (2. ábra). A felnőtt madarak esetében a tyúkok részaránya az egyes években 15–43% között változott, átlagosan 25% volt.

A sokéves tendencia azt mutatta, hogy minden 5. évben adódott magasabb arány a felnőtt tyúkokból a terítékben. A fiatal madarak esetében a tojók részaránya 17–50% között ingadozott, átlagosan 26% volt.

Az erdei szalonka fenntartható, bölcs hasznosítása alapvetően függ az adott évben eredményesen felnevelt fiatalok arányától. Az 1990–2000 közötti időszakban megvizsgált azon erdei szalonkák közül, amelyek mind az ivar, mind a kor meghatározása megtörtént, átlagosan 40% volt a fiatal, azaz az előző évi kelésből származó és 60%-nyi volt az 1 évnél idősebb, felnőtt példány. A nagyobb elemszámmal jellemezhető 1995–2000 közötti 6 évben ez az arány 34–51% között alakult (3. ábra).

És amit a számok mutatnak...

Az elmondottak alapján – összevetve az európai analógiákkal – a Magyarországon ta-

vasszal átvonuló erdei szalonkák testméret-, ivari és korviszonyai az alábbiakat mutatják.

A testméretek, különösen a testtömeg vonatkozásában a tendencia a következő. Az É-i fészkelő területeken (Norvégia, Svédország) a vonulás előtti őszi testtömeg mintegy 350 g-ra tehető. Vonulás közben már csökkenő testtömeget lehet kimutatni, mivel az őszi ausztriai mintákban a kakasok testtömege mintegy 330 g, a tojóké 335 g. A Ny-európai telelőterületeken azonban már csak 315–325 g-ot (Franciaország, Nagy-Britannia, Írország), a D-európain (Olaszország) pedig 310–320 g-ot lehetett mérni. A Brit-szigeteken végzett vizsgálatok szerint a vonulás előtti időszakra ismét 320–330 g-os testtömegük van a madaraknak. A tavaszi vonulás közben Ausztriában és Magyarországon is csak átlagosan 310–320 g-os testtömegeket mért Merán (1985–1999). Saját eredményeink ugyanezt az értéket mutatják, azaz a kakasok testtömege 312 g, a tojóké pedig 318 g, ami nem tér el a telelőterületeken mért, zsírfelhalmozás előtti értékektől, és mintegy 20–25 g-mal kevesebb, mint az őszi vonuláson Ausztriában

mért testtömegek. Természetesen a sokéves átlag csak általánosításokra ad módot, de ha megnézzük az egyes években mért átlagos testtömegeket, akkor igen tanulságos eredményt kapunk: 1990 – 321,6 g, 1991 – 295,2 g, 1992 – 301,6 g, 1993 – 308,3 g, 1994 – 319,0 g, 1995 – 309,2 g, 1996 – 330,0 g, 1997 – 317,0 g, 1998 – 312,8 g, 1999 – 311,1 g. Látható, hogy a felsorolt évek közül csak 1996-ban voltak ugyanolyan kondícióban a madarak a vonulási útvonal ezen szakaszán, mint ősszel ugyanitt, következésképpen a további É-i irányú vonulás során felhasznált tartalék tápanyag után igazán jó kondícióban csak ebben az évben kezdtek a fészkeléshez a tojók. Az nem ismert, hogy a fészkelés kezdetekor mennyinek kell lenni a tojó testtömegének, de az igen, hogy az átlagosan 4 tojás egyenkénti tömege 14,6 g.

Az ivari viszonyok a terítékben eltérőek a fészkelőterületen, a tavaszi és őszi vonulás során, és eltérőek a telelőterületeken. A Svédországban nászrepüléskor, húzáson lőtt 500 erdei

szalonka között csupán 1% volt tojó, azok is párzásra kész olyan egyedek voltak, amelyeket vagy felzavartak, vagy a táplálkozó területre tartottak. Franciaországban az 1976/1977-es, illetve 1990/1991-es szezon közötti időszakban 41–44% volt a kakasok aránya a megvizsgált terítékben, amely növekvő tendenciát mutatott. Németországban 1962–1981 között 3 területen jegyezték a húzáson lőtt szalonkák ivarát, s a terítékben rendre 90%, 84% és 100%-ban találták a kakasokat. A vizsgálatok azt is kimutatták, hogy a tyúkok később érkeznek, mint a kakasok. Ausztriában tavasszal és ősszel lőtt erdei szalonkák alapján Merán Fülöp kimutatta azt a nagyon jelentős különbséget, amit a tavaszi és őszi vadászat gyakorol a tojókra. A tavaszi terítékben átlago-

Udvarnokai András olajfestménye

san 22%, az ősziben 41% volt a tyúkok aránya, ami meggyőzően mutatja az őszi, vadászat okozta kétszeres tyúkmortalitást. Magyarországon ugyancsak Merán által közölt tavaszi szalonkaterítékből számított ivari megoszlás 21%-os tyúkarányt mutatott, ami jól egyezik az Ausztriában kapott értékkel.

A saját kutatásaink során megvizsgált erdei szalonkából 25% volt tyúk, ami hasonló az ausztriai és korábbi hazai értékekhez, de rosszabb, mint a német tavaszi teríték tojó részaránya.

KAKAS ÖSSZES	PÉLDÁNY	ÁTLAG	MIN.	MAX.
Testhossz (mm)	868	280	280	460
Szárnnyhossz (mm)	882	150	150	292
Farokhossz (mm)	877	59	59	117
Csőrhossz (mm)	877	59	59	88
Csődhossz (mm)	880	29	29	57,8
Testsúly (g)	882	215	215	420
TYÚK ÖSSZES				
Testhossz (mm)	279	339,7	254	400
Szárnnyhossz (mm)	274	201,9	160	282
Farokhossz (mm)	280	87,1	55	110
Csőrhossz (mm)	277	73,7	62	87
Csődhossz (mm)	279	39,5	28,5	49
Testsúly (g)	277	317,1	210	500
FELNÖTT KAKAS				
Testhossz (mm)	517	340,6	290	460
Szárnnyhossz (mm)	514	205,1	150	290
Farokhossz (mm)	517	73,1	60	88
Csőrhossz (mm)	516	39,1	29	57,8
Csődhossz (mm)	516	87,5	59	117
Testsúly (g)	514	316,1	223	415
FIATAL KAKAS				
Testhossz (mm)	322	335,9	280	410
Szárnnyhossz (mm)	328	202,0	150	292
Farokhossz (mm)	324	71,7	59	84
Csőrhossz (mm)	327	39,1	29	50
Csődhossz (mm)	326	85,5	60	110
Testsúly (g)	328	307,1	215	420
FELNÖTT TYÚK				
Testhossz (mm)	157	341,7	307	390
Szárnnyhossz (mm)	159	203,3	164	270
Farokhossz (mm)	158	73,8	62	87
Csőrhossz (mm)	159	39,3	30,5	49
Csődhossz (mm)	158	88,3	70	110
Testsúly (g)	160	321,9	240	500
FIATAL TYÚK				
Testhossz (mm)	110	337,8	290	369
Szárnnyhossz (mm)	114	200,0	160	282
Farokhossz (mm)	112	73,4	63	86
Csőrhossz (mm)	114	39,8	28,5	49
Csődhossz (mm)	113	85,6	55	110
Testsúly (g)	112	311,5	210	390

A teletölterületeken a terítékben észlelt 55–60%-os, az őszi terítékek 40%-os illetve a tavaszi vadászatokon elért átlagosan 10–24%-os tojó részarány alapján – különösen, ha figyelembe vesszük a magyar teríték nagyságokat is – a hazai vadászat okozta tojomortalitás nagysága nem mérhető össze a nyugat-európai veszteségekkel. Ugyanakkor nálunk a nagyvadadások miatt – szemben Nyugat-Európával – lehetetlen az őszi vadászati ideny bevezetése.

A korviszonyok tekintetében a külföldi és hazai ismereteket az alábbiakban vehetjük össze. Az őszi értékek alapján Norvégiában 69%, Svédországban 77%, más vizsgálatokban 44 illetve 54% volt, Nagy-

Britanniában és Írországban 45–64% között változott a fiatal egyedek aránya. Ugyanezen érték Franciaországban 61–76%, Olaszországban 61%, Spanyolországban 53–69% (Harradine, 1994) volt. Ausztriában – a Merán-féle anyag alapján számított kormegoszlás szerint – a szalonkák tavasszal és ősszel egyaránt 47%-a volt fiatal. Magyarországon ugyancsak a Merán-féle terítékekből származó, tavaszi húzáson lőtt erdei szalonkák közül 51% volt elsőéves. Az 1990–2000 között Magyarországon vizsgált erdei szalonkák 40%-a volt a fiatal.

Annak ellenére, hogy a Merán-féle anyag azt sugallja, hogy a teletölterületeken bekövetkező mortalitás azonos mértékben érinti a különböző korosztályokat, megállapítható, hogy a Kárpát-medencében a – tavasszal rögzíthető – fiatal részarány jóval alatta van akár a költési időszak utáni, akár a teletölterületeken megállapított juvenilis részarányának, ami ezen korosztály nagyobb téli veszteségeire enged következtetni.

Az eredmények az azonosságok mellett a különbözőségekre hívják fel leginkább a figyelmet. A tavaszi vadászat során a legkisebb arányú a tojomortalitás, ami a populációk növekedését jobban elősegíti. A magyar szalonkaterítékben – legutóbb 8000 pld – ez mintegy 2000 tojót jelenthet átlagosan. Őszi vadászat esetén – változatlan teríték nagyságot feltételezve – ez a veszteség már minimum 3200 tojót lenne, s akkor még a zavarásnak a nagyvadadásokra gyakorolt igen negatív hatását nem is említettük.

A tavaszi vadászat fenntartása tehát populációdinamikai szempontból is előnyösebb, nem beszélve arról, hogy adott mértékű és idejű, változatlan vadászati nyomás mellett az elmúlt években nőtt az erdei sza-

lonka terítéke Magyarországon, ami egyértelműen a populáció növekedésével hozható összefüggésbe. Ez pedig csak egy módon értelmezhető: a magyar tavaszi szalonkavadászatnak a jelenlegi törvényi szabályozások – azaz a bölcs hasznosítás érvényesülése – mellett nincs negatív hatása a Magyarországon átvonuló erdeiszalonka-populáció dinamikájára, így fenntartható és fenntartandó.

Hagyomány és megértés

Természetesen ismertek a magyar vadászok előtt az Európai Unió Madárvédelmi Irányelvei. Az is természetes, hogy azokat – amennyiben a magyar jogrend részévé válnak – az igaz magyar vadászok, mint jogkövető polgárok be fogják tartani. Tudják, hogy ennek a jogszabálynak része a vadászati tilalom a tavaszi – költőhelyekre történő – vonulás során. De azt is ismerik, hogy ez alól az erdei szalonka esetében is van kivétel (Ausztria) és kérhető a jövőben is kivételes elbírálás (derogáció). Kivételes eljárásért a csatlakozás után lehet folyamodni, s azt indokolni kell.

Indokaink az alábbiak: (1) vadászati hagyományaink, (2) jelenlegi vadászati gyakorlatunk szabályozott, napi és személyenkénti terítékkorlátozással, illetve a vadászidény hosszával, (3) az őszi-téli vadászidénnyel szemben a teríték lényegesen alacsonyabb tojó részaránya, (4) az országos teríték szerény volta és végül (5) az erdeiszalonka-állomány stabilitása, helyenként növekedése, amit a fiatalok terítékből is kimutatott részarány-emelkedése is igazol.

Az indokok mellé természetesen mindenekelőtt megértés szükséges. Megértés először itthon a természetvédelmi főhatóság részéről. Ehhez a megértéshez bizalom kell, s a bizalomért tenni kell minden szinten. Legyen ez szívügye a tisztviselőknek, a civil szervezeteknek és minden magyar vadásznak. Hogy szalonka varázssal köszönthessük évről évre az érdező természetet!

Prof. Dr. Faragó Sándor
Vadgazdálkodási Intézet
Nyugat-Magyarországi
Egyetem, Sopron

Kezdetben csak télvégeken találkoztunk. Neki élőhelye, nekem munkaterületem volt az erdő. Nemigen zavartuk egymás köreit, de én akaratlanul is egyre többet tudtam meg róla.

Még 1996 őszén, egy ágszedő munkás hívta fel létezésére a figyelmemet: – Erdős úr, tegnap a Bence-kútnál olyan szarvasbikát láttam, hogy a koronában hatalmas csontkollektiót hordott. Nem tudtam kinézni távcső nélkül, hogyan is állnak a koronaágak, de maga a látvány lenyűgöző volt. Figyelje maga is, hátha meglátja!

Sok egyéb dolgom lévén, akkoriban nemigen kerestem a találkozás lehetőségét, míg a következő év (1997.) február 21-én hullajtott agancs feltétlen elhozására is betanított német vizslám hatalmas meglepetéssel szolgált. Miközben a fakitermelő brigádok teljesítményeit vételeztem egyedül, a kutya, akit magányosságom enyhítése céljából vittem magammal, a vágás területét futotta be. Éppen a felvételi tömbben regisztrált akác-rönkök egy oszlopának összedadásával végeztem, amikor Lord, pofájában egy íves szárú, frissen elhullajtott szarvasagancssal némán leült velem szemben.

A hóhéher levetési síkon két gombostűfejnyi vércsepp gyönyögzött. A két főág és a jégág mellett, a koronában – még kézbe véve sem igazán megállapíthatóan – 4–5 ág zárt kehellyé forrt össze. Amint átvettem a kutyától, akaratlanul is az ágszedő munkás szavai dörömböltek bennem: „... a koronában hatalmas csontkollektiót hordott.” Ez hát a korábban már más által megfigyelt, de általam csak eddig hírből ismert szarvasbika agancsa. A jobb szár súlya 3,2 kg volt, a szarvas korát agancs alapján 6–7 évesre becsültük. A trófea számított súlya 7,9 kg-ra volt tehető.

A korona egy hullámos tetejű, közepes méretű virágcsérpéhez volt hasonlítható, amelynek a belseje tölcérszerűen szűkült, de így is vagy 1,5 dl folyadékot volt képes beleöntve megtartani. Sajnos erről az agancsról nem készült fényképfelvétel, és több más hullajtott agancssal együtt, még abban az